

BESLUT

Diarienummer V 2025/2880*Datum* 2026-02-02*Adressat*

Finansdepartementet

Rektor

Yttrande över Produktivitetskommissionens betänkande Goda möjligheter till ökat välbstånd (SOU 2024:29) och Fler möjligheter till ökat välbstånd (SOU 2025:96)

Ert diarienummer Fi2025/01857.

Lunds universitet har fått möjlighet att yttra sig över rubricerade remisser. Universitetet har valt att yttra sig i de frågor som mer direkt berör verksamheten vid universitetet.

Lunds universitet välkomnar denna breda översikt av möjliga åtgärder för att ytterligare stärka Sveriges produktivitet och konkurrenskraft. Lunds universitet ställer sig positivt till många av förslagen, men är även tveksamt eller kritiskt till flera av dem.

Lunds universitet bedömer att förslagen för universitet och högskolor sammantaget riskerar att ytterligare öka den politiska styrningen och försvagar lärosätenas självbestämmande och särart. Universitetet vill med kraft understryka vikten av att åtgärder och politiska system säkerställer och stärker den akademiska friheten och lärosätenas självbestämmande. Lärosätenas grundläggande uppdrag att generera och sprida kunskap kräver autonomi.

Övergripande konstaterar Lunds universitet att flera av resonemangen och förslagen som berör universitet och högskolor till många delar har ett ensidigt fokus på kortsiktig nytta och ekonomisk tillväxt. Lärosätenas roll i samhället är komplex och omfattar även värden som personlig bildning, välmåga och hälsa, förmåga till självkännedom och kritiskt tänkande såväl som upprätthållandet av demokratin.

Lunds universitets yttrande följer de två betänkandenas disposition.

Delbetänkande: Goda möjligheter till ökat välbefinnande, SOU 2024:29

9.2 Analys

Lunds universitet instämmer i kommissionens bedömning att utvecklingen av resurser per student inom den högre utbildningen är problematisk, särskilt för vissa utbildningsområden och att minskade resurser påverkar den lärarledda tiden negativt. Att Sverige har en högre utbildning som står sig väl i en internationell jämförelse, både vad gäller ekonomiska förutsättningar och kvalitet, är en helt avgörande faktor för landets produktivitetsutveckling och möjlighet till konkurrenskraft. Den svenska regeringen måste ta urholkningen av anslagen till lärosätenas utbildningsuppdrag på allvar och vända den negativa trenden. Universitetet instämmer även i bedömningen att den svenska arbetskraften generellt sett inte är överutbildad. En hög utbildningsnivå är och har varit avgörande för Sveriges framgångar.

9.3.1 Rättvisa betyg och antagningsregler främjar kunskap

Lunds universitet är inte negativt till kommissionens förslag att göra det möjligt för universitet och högskolor att ställa krav på en viss betygsnivå i ett ämne som anses ha särskild betydelse för en utbildning. Sådana möjligheter finns redan idag. Universitetet möjlighet till självbestämmande och respekten för den akademiska friheten måste dock alltid vara vägledande. En höjning av betygsnivå kan i praktiken leda till att utbildningar får för få sökande och inte blir ekonomiskt bärkraftiga för ett lärosäte och att utbildningarna därmed läggs ned. Detta kan i sin tur få nationella konsekvenser för det samlade utbildningsutbudet och arbetsgivares tillgång på utbildad och kompetent personal.

9.3.2 Finansieringen bör spegla utbildningsanordnarens ansvar och premiera högkvalitativ utbildning

Produktivitetskommissionen bedömer att det vore rimligt att addera en arbetsmarknadskomponent till resurstilldelningssystemet. Lunds universitet ställer sig tveksamt till detta förslag. Detta riskerar att bli en administrativt svårhanterad komponent som både kan öka byråkratin och styra utbildningsutbudet i en felaktig riktning. Studier och tidigare erfarenheter visar att studenternas efterfrågan är en bättre

indikator för framtida utbildningar än diverse analyser från branschorganisationer eller andra aktörer.

Lunds universitet ställer sig positivt till att resurstilldelningen som styrs av helårsprestationer bör minska något, till förmån för en ökad vikt för ersättningen som baseras på antalet helårsstudenter. Detta skapar ökad förutsägbarhet och stabilitet vilket gynnar kvaliteten i utbildningarna. Att införa föreslagen examenspremie kan mycket väl vara positivt för genomströmningen, men troligen då endast i mindre utsträckning. En sådan åtgärd bör därmed föregås av en bedömning av värdet för en sådan satsning i relation till kostnaderna.

Lunds universitet ser det som helt grundläggande att ersättningen per student höjs för att lärosätena ska kunna garantera en fortsatt hög kvalitet och internationell konkurrenskraft. Universitetet ställer sig därför i princip positivt till kommissionens förslag att inom resurstilldelningen för den högre utbildningen genomföra ett skifte så att prislappen höjs utan att motsvarande höjning av anslagen sker. I praktiken innebär det att resurserna per student ökar och att antalet platser minskar.

Ett sådant skifte är behäftat med flera utmaningar som samtidigt måste adresseras. Det innebär att det blir svårare för unga människor att komma in på ett lärosäte och att utbildningsnivån i landet på sikt kan sjunka. När antalet studenter krymper kommer utbildningar, inriktningar och ämnen att förändras eller läggas ned. När detta sker behöver det finnas ett nationellt system som har överblick och som möjliggör och stimulerar samarbeten mellan lärosätena. Ett sådant system behöver lärosätena själva ansvara för samtidigt som det behöver understödjas av gällande resurstilldelningssystem.

Lunds universitet ställer sig negativt till förslaget att flytta incitamenten för genomströmning från lärosätena till studenterna. Detta förslag kan både innebära problem för enskilda studenter samt vara kostsamt. Att studenter får bära en större del av kostnaden för sin utbildning skulle sannolikt även ytterligare öka snedrekryteringen till högskolan.

Slutbetänkandet: Fler möjligheter till ökat välbefinnande (SOU 2025:96)

3.5.1 Satsa på forskning och kompetensförsörjning framför riktade stöd till företag

Lunds universitet delar utredningens uppfattning att teknisk utveckling och innovation är avgörande för långsiktig produktivitetstillväxt. Innovation behöver dock ses i bred bemärkelse och även inkluderar samhällsvetenskap, humaniora och konst. Universitetet delar också kommissionens övergripande analys att det finns behov av initiativ och reformer som premierar långsiktigt banbrytande forskning, stärker kopplingen mellan akademi och näringsliv och skapar goda ramvillkor för FoU-investeringar.

3.5.2 Tydligare rollfördelning och starkare drivkrafter

Lunds universitet håller i stort med om att styrningen och finansieringen av universitets- och högskolesektorn bör utvecklas i riktning för att uppnå tydligare rollfördelning och prioritera starka forskningsmiljöer. Universitetet menar att forsknings- och innovationssystemet, inklusive regeringen, forskningsfinansiärerna och universiteten, måste bli bättre på att tillsammans hitta långsiktiga lösningar och kraftsamla. Detta kräver ökade basanslag, så att universiteten kan arbeta för att utveckla befintliga excellenta områden, skapa nya kunskapsmiljöer och ha den medfinansiering som kraftsamlingen förutsätter. Det krävs även goda förutsättningar för internationella samarbeten.

3.5.3 Större institutionell mångfald

Lunds universitet ställer sig tveksamt till förslaget om att inrätta tidsbegränsade forskningsinstitut i den presenterade utformningen. Universitetet bedömer att en sådan ordning riskerar fragmentering, brist på kritisk massa och ineffektiv resursanvändning. Fokus bör i första hand vara på att säkra en stabil och god basfinansiering av existerande miljöer, infrastrukturer mm. Excellent forskning och innovation förutsätter mer långsiktighet och en mer stabil institutionell struktur. Universitetet menar att målsättningarna i huvudsak kan uppnås genom utveckling av det redan befintliga systemet. Frågan om mångfald inom FoU-systemet och forskningsinstitutens roll är dock intressant och bör utredas vidare.

Lunds universitet ser försiktigt positivt på en utredning om en ny forskningsfinansierande myndighet eller motsvarande funktion med inspiration från DARPA/ARIA, men med tydlig långsiktighet och stabilitet och med hänsyn tagen till det svenska FoU-systemet och dess behov och struktur.

3.5.4. Starkare koppling mellan akademi och näringsliv

Lunds universitet delar utredningens bedömningar gällande starkare koppling mellan akademi och näringsliv, men ser även offentlig sektor och civilsamhället som viktiga samverkansparter för innovation och utveckling. Universitetet ser även behov av utvecklat stöd till samverkan och partnerskapsbyggande.

Lunds universitet tillstyrker en utvärdering av RISE:s roll och funktion för att säkerställa tydlig ansvarsfördelning och undvika osund konkurrens.

Universitetet ställer sig positivt till inrättandet av nya kombinationstjänster som 'professor of the practice'. Universitetet delar kommissionens bedömning att det behövs nya och utökade möjligheter för personer inom näringsliv och offentlig sektor att verka inom forskning och undervisning på lärosätena. Detta är ett område som är angeläget att utreda vidare.

Lunds universitet avstyrker förslaget att ta fram allmängiltiga och gemensamma avtalsmallar eller standarder för tolkning av lärarundantaget för samarbetsprojekt mellan näringsliv och lärosäten. Universitetet är dock inte avvisande till att processen för avtalsskrivande ses över. En sådan översyn måste ha sin utgångspunkt i lärosätenas behov och förutsättningar och framför allt inriktas på att identifiera grundläggande principer och utgångspunkter. Samtliga lärosäten, liksom företag, använder sig av avtalsmallar som stöd för avtalsskrivande. Dock utgår varje avtalssituation från särskilda förutsättningar och omständigheter och en övergripande mall är inte tillämplig i alla situationer.

Beträffande lärarundantaget menar universitetet att den problematik som allt oftare uppstår i samarbeten med vissa svenska företag inte beror på den juridiska tolkningen av lärares rättigheter, utan på de krav som dessa företag ställer på lärosätena att avstå från att tillämpa

lärarundantaget eller lärares och forskares rätt till övriga immaterialrättsliga ensamrätter.

Lunds universitet välkomnar förslaget till en gemensam tolkning av statsstödsreglerna för statsförvaltningen för att undvika att enskilda myndigheter gör egna tolkningar. Det är även angeläget att få fram en gemensam tolkning som fungerar i samklang med övriga EU där Sverige sticker ut med i många fall tuffare tolkningar av statsstödsreglerna än vad som föreligger i andra länder.

Universitetet tillstyrker förslaget att karriärrådgivning erbjuds till alla doktorander under förutsättning att det tillförs adekvata resurser.

Universitetet ställer sig inte avvisande till förslaget att arbete i näringslivet, patent och arbete med ett entreprenörsprojekt bör bli mer meriterande för akademiska positioner. Denna fråga kan vara väl värd att utreda. Samtidigt behöver det lyftas fram att Sverige som forskningsnation endast är en liten del av det internationella forskningssamfundet och behöver meriteringsregler som är internationellt igenkänningsbara.

Lunds universitet ser det som grundläggande, både för universitetets verksamhet och för samhällets utveckling i stort, att det finns ett levande och dynamiskt utbyte mellan olika länders lärosäten. Rörligheten för studenter, doktorander, lärare, forskare och specialister behöver underlättas. Även rörligheten av arbetskraft mellan akademi och näringsliv är av central betydelse för landets utveckling. För att detta ska fungera i praktiken krävs ett migrationsrättsligt ramverk som möjliggör rörlighet och flexibilitet – så är inte fallet idag.

Lärosätena, och stora delar av näringslivet, är helt beroende av spetskompetens ifrån tredjeland, inte minst inom STEM-områdena. Samtidigt är nuvarande utlänningslagstiftning mycket fragmenterad, med en uppsjö av olika uppehållstillståndstyper som alla kommer med olika krav. Att migrationslagstiftningen är så komplicerad och svårnavigerad utgör ett hinder för attraktion och produktivitet i sig, vilket Lunds universitet tidigare har påtalat i ett antal remissvar. Särskilt bekymmersamt är att arbetstillstånd i Sverige är begränsade till ett yrke (genom en SSYK-kod) och en angiven arbetsgivare för de

första två åren av arbetstillståndet. Ett annat hinder är att en förändring i aktivitet kräver byte av uppehållstillståndstyp för tredjelandsmedborgaren.

Dessa hinder och svårigheter medför att högkvalificerade arbetskraftsinvandrare ofta är juridiskt förhindrade att åtnjuta precis den flexibilitet och kombinerade anställningar som kommissionen förordar. Sverige behöver skapa system som underlättar och stimulerar – inte som försvårar och omöjliggör – internationella utbyten och rekryteringar med en öppenhet och rörlighet in till akademien och den svenska arbetsmarknaden.

3.5.5 Innovation vid lärosäten

Lunds universitet menar att utredningens tolkning av nyttiggörande är för smalt för att omfamna det breda nyttiggörandet som lärosätena står för. Forskning, utbildning och samverkan är nyttig på en mängd olika sätt och det finns olika vägar från kunskap till nytta. En smal syn på nyttiggörande riskerar att underminera stora delar av lärosätenas samverkans- och innovationsarbete och undervärdera de bidrag som forskningen faktiskt ger samhället.

Lunds universitet delar bedömningen att förutsättningarna för att kommersialisera och sprida innovationer som kommer från lärosätena bör förbättras. Universitetet kan inte nog understryka behovet av en mer aktiv och experimentell ansats vad gäller finansiering av innovationsverksamhet.

Universitetet ställer sig positivt till en utredning av lärarundantaget. Målet bör vara att hitta ett ändamålsenligt och funktionellt system som är anpassat till de idag rådande förutsättningarna. En sådan utredning behöver även ta hänsyn till kommande EU-lagstiftning samt vikten av en harmonisering med resten av EU.

Lunds universitet är positivt till förslaget att långsiktigt följa upp innovationskontorens arbete. Denna fråga hänger till vissa delar även ihop med utformningen av lärarundantaget. Universitetet tillstyrker även en utvärdering av forskarnas tillgång till stöd för kommersialisering.

4.4.1 Öka kompetensen och spridningen av tekniken

Lunds universitet är inte avvisande till att antalet STEM-utbildade och utbudet av valbara kurser vid lärosäten bör öka, men ser samtidigt behov av att även andra utbildningar lyfts fram. En ökning av STEM bör dock inte ske genom omfördelning från andra utbildningar utan genom särskilda satsningar med nya resurser.

Utredningen betonar behovet av interdisciplinärt samarbete vid utveckling och implementering av AI-verktyg. Därför är utredningens ensidiga fokus på fler STEM-utbildade förvånande. Som utredningen påpekar har Sverige redan många STEM-utbildade i internationell jämförelse och nationella satsningar på dessa utbildningar pågår. Även utbildningar och kunskapsutveckling inom exempelvis kognitionsvetenskap, juridik och språk krävs för framgångsrik implementering av AI. En allt för ensidig satsning på STEM riskerar att öka glappet mellan utveckling och implementering av AI i samhället.

4.4.4 Förbättra den digitala infrastrukturen i offentlig sektor

Lunds universitet instämmer i kommissionens övergripande förslag att investeringarna i förvaltningsgemensam digital infrastruktur behöver öka. Inte minst ställer sig universitetet positivt till förslaget att avsätta mer offentliga medel till beräkningskraft för forskning och att Vetenskapsrådet tillförs ytterligare medel för detta.

5.3.1. Underlätta för högkvalificerad arbetskraftsinvandring

Lunds universitet är mycket positivt inställd till förslaget att det bör bli enklare och mer attraktivt för utländska doktorander att stanna i Sverige efter sin utbildning. Åtgärder i den riktningen bör ses som både nödvändiga och en lågt hängande frukt för att förbättra landets kompetensförsörjning. Vad gäller hinder i nuvarande regelverk och behov av förenklingar, se avsnittet 3.5.4.

Lunds universitet vill lyfta fram den viktiga roll som internationella studenter spelar – inte minst som en rekryteringsbas för framtida forskarutbildning men även för det svenska näringslivet. Den internationella konkurrensen om studenter och talanger är stenhård. Alltför restriktiva och snåriga regler riskerar att snabbt minska landets attraktionskraft och därmed skada vår position som ledande kunskapsnation. Detta gäller särskilt förslagen om att

kraftigt inskränka rätten att arbeta på ett uppehållstillstånd för studier och att omöjliggöra byte av grund för uppehållstillståndet (för studier) förrän hela utbildningen är slutförd, som tidigare har presenterats i Ds 2024:31 *Bättre migrationsrättsliga regler för forskare och studenter*. Dessa begränsningar i uppehållstillstånd för studier på grund och avancerad nivå riskerar att leda till att denna viktiga grupp väljer andra länder framför Sverige.

5.3.4 Mer ändamålsenliga och effektivare utbildningsval

Lunds universitet avstyrker förslaget att Myndigheten för yrkeshögskolan ska tillåtas bevilja stöd till utbildningar som i dagsläget helt eller delvis tillgodoses av universitet och högskolor. Förslaget visar på svag förståelse för hur högre utbildning och forskning bedrivs i Sverige och internationellt och vad som kännetecknar en akademisk utbildning, som har en helt annan roll och kärna än yrkeshögskoleutbildningar.

Forskningsanknytning och forskningsbaserad undervisning är själva fundamentet för högre utbildning. Yrkeshögskolans utbildningar riktar sig till mer akuta behov från vissa branscher där snabb övergång till anställning prioriteras framför andra kvalitetsaspekter såsom progression och vetenskapligt förhållningssätt. Lärosätena och Yrkeshögskolan är båda viktiga men har olika uppdrag. Lunds universitet efterlyser en utredning som tydliggör de olika förväntningarna och uppdragen samt skapar och understödjer utbyten och samarbeten.

5.3.6 STEM och möjligheten att göra kloka utbildningsval

Lunds universitet är positivt till att studie- och yrkesvägledningen stärks. Universitetet kan dock se flera möjliga problem med att nationellt ta fram säkerställd och jämförbar information om utbildningskvalitet för olika lärosäten. Detta skulle riskera att leda till en ökad byråkratisering och ökade kostnader. Att säkerställa och sprida prognoser över arbetsmarknadsutfall är positivt, men har samtidigt ett begränsat värde. Prognoser har inte sällan både ett kort bäst-före-datum och en svag träffsäkerhet.

Lunds universitet är positivt till att elever får träffa förebilder inom underrepresenterade grupper och ges utökad möjlighet till matematikläsning. Sådana åtgärder kan bredda rekryteringen till högskolan generellt, även till andra ämnen än STEM.

5.3.7 Stärkta förutsättningar i klassrummet

Lunds universitet understryker vikten av att den akademiska friheten och institutionella autonomin upprätthålls och respekteras. Den ökade politiska styrningen av utbildning och forskning har inte minst fått negativa konsekvenser för lärarutbildningarna. Det lärarutbildningarna framför allt behöver är stabila och långsiktigt förutsättningar samt rimliga ekonomiska villkor.

5.3.8 Ett mer träffsäkert omställningsstudiestöd

Lunds universitet ställer sig positivt till att omställningsstudiestödet reformeras. En självklar utgångspunkt bör vara att de personer som bedöms ha mest nytta av stödet får tillgång till det. Däremot framstår förslaget om att ge KK-stiftelsen utökat uppdrag för att stötta utveckling av nya utbildningar som resursineffektivt. Det kostar tid och därmed resurser att ansöka och administrera ett sådant förfarande. Ett mer effektivt sätt skulle vara att distribuera medel direkt till lärosätena.

Lunds universitet anser inte att en särskild finansiering av utbildningar riktade till yrkesverksamma är rätt väg att gå. En sådan modell riskerar att få icke önskvärda effekter och ta betydande resurser för administration i anspråk. Universitetet vill understryka att det sedan tidigare finns ett välutvecklat system för arbetsgivare att köpa skräddarsydd utbildning från lärosäten till sin personal, genom uppdragsutbildning.

14.3.1 Minska perspektivträngseln

Lunds universitet instämmer i att de externa kraven och målsättningarna för offentliga organisationer bör minska samt att rapporteringskrav i regleringsbrev och myndighetsuppdrag begränsas. Lärosätet har ett eget kvalitetssystem som säkerställer att verksamheten bedrivs i enlighet med uppställda mål för kvalitet. När egna kvalitetsmål kombineras med omfattande externa krav och målsättningar uppstår perspektivträngsel, vilket riskerar att förskjuta fokus från kärnverksamheten – utbildning och forskning.

14.3.2 Rapportering och uppföljning bör ske mer sällan

Lunds universitet instämmer i att rapportering och uppföljning av efterlevnad av olika typer av lagstiftningar och regelverk bör ske med längre intervaller. Universitetet stödjer även förslaget att ge

Statskontoret i uppdrag att gå igenom samtliga myndigheters regleringsbrev och föreslå utglesning av rapporteringsintervall.

Lunds universitet vill samtidigt understryka att det inte är regleringsbrev som primärt ökar den administrativa bördan inom universitets- och högskolesektorn. I stället handlar det om ökad lagstiftning kopplad till olika politiska målsättningar, som till exempel miljöledningsarbete, tillgänglighetsdirektiv, dataskyddsarbete, informationssäkerhet och risk- och sårbarhetsanalyser. Dessa olika regleringar och system har som regel tillkommit utan att nya medel anslagits.

14.3.3 Se över myndighetsföreskrifters detaljeringsgrad

Lunds universitet tillstyrker förslaget att ge ett antal myndigheter i uppdrag att gå igenom sina föreskrifter i syfte att minska detaljeringsgraden för andra offentliga organisationer. Föreskrifter som tillsynsmyndigheter utfärdar kan få mycket stora konsekvenser. En minskad detaljeringsgrad i myndighetsföreskrifter skulle bidra till att reducera den administrativa bördan för universitet och högskolor och därmed öka fokus på huvuduppdraget.

14.3.4 Begränsa alltför omfattande organisatorisk samverkan

Kommissionen gör bedömningen att organisatorisk samverkan sällan har ett egenvärde och är ofta resurskrävande. Universitet och högskolor har ett uppdrag i högskolelagen att samverka med det omgivande samhället, vilket därmed utgör ett egenvärde. Lunds universitet instämmer dock i bedömningen att organisatorisk samverkan bör prövas noggrant och endast genomföras när tydliga skäl och mål finns. Samtidigt vill universitetet understryka att samverkan med det omgivande samhället är en grundläggande förutsättning för att sprida forskning och utveckla relevant utbildning.

14.3.5 Renodla sak- och förvaltningsanslag inom högre utbildning och forskning

Lunds universitet avstyrker förslaget om ett renodlat sak- och förvaltningsanslag. En sådan modell skulle öka byråkratin, minska lärosätenas självbestämmande och flexibilitet samt leda till potentiella problem för den externa forskningsfinansieringen. Ett sådant anslag riskerar att både leda till ökad politisk styrning av lärosätena och en ökad byråkratisering. Om ett potentiellt förvaltningsanslag inte täcker de faktiska förvaltningskostnaderna skulle detta i praktiken innebära

att lärarna och forskarna tvingas att utföra (ännu) fler administrativa uppgifter. Ett eget förvaltningsanslag skulle även riskera att omkullkasta rådande modell för full kostnadstäckning, som arbetats fram och vunnit en relativt bred acceptans.

Lunds universitet menar i stället att de två anslag som nu finns, ett till utbildning och ett annat till forskning, bör slås samman till ett samlat anslag. Det skulle öka flexibiliteten, stärka förmågan till omställning, underlätta samverkan, minska administration och stärka lärosätenas autonomi.

Beslut

Beslut att avge detta yttrande har fattats av undertecknad rektor i närvaro av förvaltningschef Susanne Kristensson efter hörande av representant för Lunds universitets studentkårer och efter föredragning av stabsråd Tim Ekberg universitetsledningens stab. I handläggningen av ärendet har utredare Amanda Bjernestedt, avdelningschef Åsa Ekberg, internationell koordinator Erik Kvist, sektionschef Magnus Nilsson och projektledare Fredrik Melander deltagit.

Erik Renström